

Intervju

Razgovarala
Nataša Vlašić Smrekar

SHAUN WALKER

Naslov **'Taj dugi mamurluk'** izabrao sam zbog osjećaja da Zapad još uvijek ne razumije koliko raspad SSSR-a utječe na to što se događa u Rusiji

U Rusiji je moguć miran prijelaz u liberalnu zemlju, ali i nasilna revolucija s krvlju na ulicama

Taj dugi mamurluk: Duhovi prošlosti i Putinova nova Rusija" istinska je novinarska knjiga, prava dragocjenost u vrijeme lažnih vijesti i copy paste žurnalizma, koja je izazvala veliko zanimanje, osobito na Zapadu. Autor je dugogodišnji dopisnik The Guardiana iz Moskve Shaun Walker, koji čitatelja vodi od Sibira do Krima nizom elegantnih poglavlja koje donose širu sliku i superiorno tumačenje toga kako je Vladimir Putin uspio podignuti Rusiju iz pepela 90-ih nakon raspada Sovjetskog Saveza, ali i priče stvarnih ljudi koji plaču, smiju se i tuku, piju, ratuju, žaluju i slave sve odjednom. Walker piše

kao da i sam u genima ima nekoga od ruskih književnika, za čitatelje koji ne prilagođavaju stvarnost svojim stavovima nego žele saznati činjenice i razumjeti ljude i događaje. Razgovarali smo netom su završeni izbori za Europski parlament, koje je napeto pratio kao svaki pravi profesionalac.

Zašto ste izabrali naslov "Taj dugi mamurluk"?

Izabrao sam taj naslov zbog osjećaja da ne razumijemo potpuno koliko raspad Sovjetskog Saveza još utječe na ono što se događa u Rusiji, i politički i u ljudskim glavama. Možda je to očiti ljudima iz bivše Jugoslavije, ali mislim da se to u zapadnoj Europi ponekad previđa. Ne samo u grubom obliku u stilu "Rusija je još uvijek sovjetska, ljudi još uvijek imaju sovjetski mentalitet, Putin želi uskrsnuti Sovjetski Savez", što ljudi na Zapadu često misle i što, smatram, nije istina, nego na niz suptilnijih i podmuklijih načina. Naravno, to nije precizna metafora: vi možete prespavati mamurluk, ali u slučaju

"Taj dugi mamurluk: Duhovi prošlosti i Putinova nova Rusija" u Hrvatskoj je upravo objavio Tim press, posebno agilan kad je riječ o intrigantnim publicističkim autorima

Rusije prevrćete se u krevetu nastojeći ignorirati da cijela ta kulturna, društvena i povijesna prtljaga ne funkcionira.

Rekla bih da ste jedan od rijetkih zapadnjaka koji su uspjeli shvatiti današnju Rusiju, kao i SSSR, njegov kolaps i što je ta golema zemlja ostavila svojim ljudima. Drago mi je da ste stekli takav dojam iz knjige! Proveo sam 14 godina u Rusiji i, premda sam se kao novinar uvijek osjećao ugodnije postavljajući pitanja nego dajući odgovore, nakon toliko vremena osjećao sam da imam nešto reći o Rusiji.

Što je to zbog čega su mnogi Rusi, a često i drugi narodi koji su bili dio Sovjetskog Saveza, nostalgici?

To je komplicirano pitanje. Nostalgija se u bilo kojem dijelu svijeta javlja više zbog onoga što osoba osjeća u sadašnjosti nego zbog onoga čega se stvarno sjeća iz prošlosti. To je isto kao kad

oni koji podržavaju Brexit govore o tome kako su stvari bile puno bolje 70-ih. Dijelom se ljudi tako osjećaju zbog starenja i nostalgije za mladošću. Dijelom, u slučaju Rusije, zbog teškoća i šokantne nejednakosti koja je došla 90-ih. Nije iznenađujuće što su mnogi ljudi ogorčeni i nostalgici kada pogledaju kako im se život raspao. Mnogi ljudi koje spominjem u knjizi teže za osjećajem pravde, čak i ako to rade na iskrivljene načine, poput umirovljenog časnika ruske vojske u prvoj priči koji je obavljao javna smaknuća u istočnoj Ukrajini. On i mnogi drugi u knjizi željeli su, jednostavno rečeno, da Rusija opet bude velika: nije riječ o obnovi Sovjetskog Saveza, već o tome da se zadrži osjećaj smisla koji proizlazi iz činjenice da si dio moćne zemlje. Kad je Sovjetski Savez propao, ljudi su izgubili i osjećaj pripadnosti velikoj sili, i kulturne i biheioralne kodove svakodnevnog života. Mislim da ova dvostruka potraga za smislom – na osobnoj i makrorazini

S dopisnikom The Guardiana i autorom svjetskog bestselera o Putinovoj Rusiji

Ne mislim da je Rusija krenula prema nečemu gore od hladnog rata. Putin je proračunan i forsira stvari samo kad misli da se može izvući. U Rusiji je velik spektar mogućnosti, ovisno o gospodarstvu, događajima na Zapadu, Putinovu zdravlju

razdoblja na Dan pobjede, ali nisu, tek je Putin 2008. godine uveo tenkove i drugo teško naoružanje). Poruka je postajala sve manje "sjećamo se" i sve više i više "možemo to učiniti opet". Rat je postao nova ruska religija, sa svojim mučenicima, svecima i svetim tekstovima koje je bogohulno dovoditi u pitanje. Ukrajina je složeniji slučaj, ali nakon Majdana 2014. godine pritisak ukrajinskog nacionalizma da se ukrajinski pobunjenici u Drugome svjetskom ratu vide isključivo kao heroji postajao je sve dominantniji. A svi mogući zaključci vezani uz ovu temu tako su trnoviti i delikatni da je bolje ostaviti ih za knjigu: upravo zato sam je i napisao jer sam osjećao da je toliko pojednostavnjavanja. No, to je dovelo do nevjerojatne situacije da ste 2014. godine imali sukobljene vojske koje su granatirale jedna drugu, jedna s narančasto-crnim zastavama sv. Jurja koje je Putin uspostavio kao simbol sovjetske pobjede u Drugome svjetskom ratu i druga s crveno-crnim zastavama ukrajinskih pobunjenika koji su se borili protiv njih 40-ih. Bilo je to kao povijesno ponavljanje, ali sa stvarnim oružjem i stvarnom smrću ... i s puno ljudi na svim stranama koji govore sranja o povijesnim činjenicama i istinama!

Sukobe u Ukrajini ne predstavljate samo kao odraz sukoba između Moskve i Washingtona. Koji su pravi korijeni rata u istočnoj Ukrajini?

Gledajući širu sliku, mogli biste reći da je to odgođena posljedica kolapsa Sovjetskog Saveza – ponovno "taj dugi mamurluk". Bez ruskih tenkova i vojnika ljudi ne bi bili mrtvi, ali to je samo jedan od mnogih razloga, a možda i najmanje zanimljiv s gledišta povjesničara ili sociologa. Dio problema s medijskim pokrivanjem rata u istočnoj Ukrajini bio je taj da je bilo mnogo izvješća koja su bila istinita, ali samo djelomično. Možda biste to mogli reći o bilo kojem sukobu. Postojala su dva nužna uvjeta za rat: bijedna ekonomska situacija u većem dijelu Donbasa, u kombinaciji s lokalnom korupcijom i ukrajinskom državom koja nije uspjela izgraditi osjećaj nacije i zajednice na koji bi se ljudi mogli osloniti. I drugi, djelovanje Rusije. Objasniti događaje može se jedino ako se paralelno prate oba elementa: većina proruskih medija pratila je samo prvi element, dok su mnogi zapadni izvještaji bili isključivo usmjereni na Putina i ruska djelovanja. Moguće je pisati o ruskoj invaziji, oružju, propagandi, i sve je to istina, ali to je samo djelomična istina ako ne spominješ pravo ne-

zadovoljstvo ljudi na terenu. Isto tako, možete pisati o ukrajinskom granatiranju, ljutitim mještanima, ekonomskom osiromašenju – i sve je to istina, ali besmisleno ako ne objasnite da je Rusija slala oružje, novac i vojnike preko granice. Kao što sam rekao, jedan od razloga zašto sam napisao knjigu bio je taj da sam se umorio od raspravljanja o ratu i njegovim uzrocima, i to s ljudima sa svih strana sukoba. Dakle, za moj potpuni odgovor ljudi bi morali čitati knjigu. Shvatio sam da nije bilo mnogo novinara koji su imali priliku izvještavati s toliko različitih strana – ukrajinskih nacionalista, separatističkih boraca, vladinih sjedišta u Moskvi i Kijevu i osjećao sam da trebam zabilježiti svoje misli i dojmove, kao i složene povijesne razloge koji su doveli do rata.

Aneksija Krima označava uspon Putinove politike okretanja prema slavnoj ruskoj carskoj prošlosti. Zašto je bilo tako lako spojiti Rusiju i Krim?

Još jedno pitanje bez jednostavnog odgovora! Promatrano s logističkog stajališta, s obzirom na to da sam mjesec aneksije proveo na Krimu, bilo je fascinantno gledati kako se neko područje pripaja u stvarnom vremenu. Zemljopis je pomogao – prevlaka koja povezuje Krim s kopnom Ukrajine vrlo je uska, i bilo ju je lako zatvoriti. S filozofske točke gledišta, na osnovnoj razini, pretpostavljam da je mnogima na Krimu ideja Rusije koju je stvarao Putin (ili barem način na koji se ta ideja prelamala kroz leću ruske televizije) bila privlačnija od ideje Ukrajine kako su je oni vidjeli. Ovdje se ponovno otvaralo pitanje smisla: za neke od ljudi u poglavlju Krima u mojoj knjizi stekao sam osjećaj da su 2014. prvi put osjetili da se od njih traži da budu dio nečega velikog, i to je puno značilo. Naravno, stvarnost nakon toga bila je nešto drugačija. Napokon, na Krimu je bilo mnogo ljudi koji su se snažno protivili aneksiji. Ili su otišli ili su utihnuli. Posljednji put kad sam se vratio tamo, prije nekoliko godina,

Proslava pobjede nad Hitlerom pretvorila se u militaristički kult. Poruka je postajala sve manje 'sjećamo se', a sve više 'možemo to učiniti opet'

vladalo je stvarno čudno ozračje, ljudi su se bojali izreći svoje mišljenje, puno više nego u drugim dijelovima Rusije.

Jesu li deportacije brojnih naroda tijekom Drugog svjetskog rata, uključujući Čečene, Kalmike i krimske Tatare, te strašna smrt od gladi milijuna Ukrajinaca i dalje tabu-tema u Rusiji?

Sve što se ne uklapa u slavnu ratnu naraciju sve je više tabu u Rusiji. Naravno, sve zemlje imaju selektivan pristup svojoj povijesti, u razgovoru Britanca s Hrvaticom vjerojatno nitko od nas dvoje ne može biti previše samozadovoljan po tom pitanju. Ali postoji nešto posebno u ruskom iskustvu. Putin ne želi slaviti Staljina, ali da bi ratna pobjeda imala smisla, Staljin mora biti barem neutralna figura. Dakle, on ne može biti kriminalac koji je ubio milijune, koji je deportirao još više milijuna ljudi i tako dalje. Inače, kakva je korist od pobjeda u službi takvog režima? Ako ljudi u Rusiji govore o žrtvama, to je gotovo kao da su žrtve uragana ili tsunamija, a ne smrtonosnog režima. Moja poglavlja o krimskim Tatarima i Čečenima isključivo su o ovom procesu prisilnog zaborava. To je teška, složena i tužna tema.

Studirali ste rusku i sovjetsku povijest na Oxfordu. Zašto ste odabrali to područje?

Odlučio sam uzeti "slobodnu godinu" prije studija, a ljudi u Britaniji obično odaberu jednu od dvije mogućnosti: ili se opuste na plaži u Australiji ili sudjeluju u nekoj vrsti društvenog projekta u kojem će pomoći izgraditi školu u afričkom selu ili sl. Želio sam nešto između: nešto što bi bilo izazov i izvan moje zone udobnosti, ali i zabava, pa sam izabrao Rusiju i otišao predavati engleski u školi u Moskvi nekoliko mjeseci 2000. godine prije putovanja trećom klasom transsibirske željeznice. Bio sam fasciniran zemljom – suživotom ljepote i užasa, ambicijom i očajem, slavom i apsurdom – i znao sam da se želim vratiti. Upisao sam studij opće povijesti, ali sam ga prilagodio tako da je gotovo u cijelosti bio o Sovjetskom Savezu. Jedan me profesor bio prisilio da napravim seminar o srednjovjekovnoj Engleskoj i mrzio me jer mi je bilo jako dosadno, dok bi me sve ruske teme odmah privukle.

Vrlo ste otvoreno pisali o lažnim vijestima, čak ste spomenuli primjer kolege koji se u jednom od svojih članaka poziva na lažne vijesti o ubojstvima Rusa u Odesi. Kako možemo spasiti novinarstvo iz informacijskog kaosa?

Jedna od najtežih stvari u Rusiji

– puno govori o današnjoj Rusiji. Naravno, to ne vrijedi za one koji su 90-ih dobro prošli i za mlade i ambiciozne ljude koji pronalaze prilike u suvremenom svijetu. Ali oni nisu većina. Nepoštene devedesete, umjesto da se doživljavaju kao prirodna posljedica raspada Sovjetskog Saveza, uvezane su u priču o velikoj zavjeri protiv Rusije. Putin uspijeva u nevjerojatnom triku – čak i nakon gotovo 20 godina na vlasti još se prikazuje kao onaj koji se bori protiv te nejednakosti iako su on i njegovi prijatelji među glavnima koji su se tada i te kako okoristili.

S revolucijom na Majdanu i ratom u istočnoj Ukrajini uskrsnuli su strahovi i podjele iz Drugog svjetskog rata. Kako se to dogodilo?

Na mnogo načina knjiga govori o potrazi za nacionalnim identitetom nakon raspada Sovjetskog Saveza. Ono što ja tvrdim jest da je za Putina pobjeda u Drugome svjetskom ratu bila prirodni "ute-

meljiteljski mit" za novu zemlju. Dvadeseto stoljeće bilo je toliko podijeljeno – Rusi se snažno nisu slagali oko toga treba li 1917. shvatiti kao trijumf ili tragediju. Isto vrijedi i za 1991. U međuvremenu je postojao represivni režim i vrlo malo toga čime biste se mogli ponositi. Svečano otvaranje Olimpijskih igara u Sočiju 2014. godine, kada je Rusija pokazivala sve trenutke u svojoj povijesti na koje je bila ponosna, završilo je s 1961. godinom, s Jurijem Gagarinom koji odlazi u svemir. Zamislite takvo što: pokazujete sve na što ste ponosni i čak i ne spomenete zemlju koja je u međuvremenu nastala i koju predstavljate. Rat je bio poziv na okupljanje: gotovo je svatko u Rusiji izgubio člana obitelji u Drugome svjetskom ratu, Sovjetski Savez podnio je golemu žrtvu da bi porazio Hitlera. Postupno, ipak, proslava pobjede pretvorila se u militaristički kult, s vojnim paradama u središtu Moskve (ljudi misle da su se takve parade odvijale tijekom cijelog sovjetskog

Intervju

Putin na proslavi pobjede u ratu koji je bio poziv na okupljanje: gotovo je svatko u Rusiji izgubio člana obitelji u Drugome svjetskom ratu

Putina ne bih amnestirao od strašnih stvari koje su se dogodile, ali on je logičan lik u ruskoj povijesti

jest što toliko ljudi vjeruje da su svi novinari pristrani i da je nemoguće da zapadni novinar pokuša biti objektivan. Svadao sam se čak i s prijateljima koji su željeli da priznam kako sam dobivao zapovijedi o tome što pisati ili ne pisati od svojih urednika i jednostavno su mi odbijali vjerovati kad sam rekao da nisam dobivao takve naredbe. Dijelom zbog onoga što se dogodilo 90-ih, postoji pravi cinizam i poricanje čak i teoretske mogućnosti da bi novinar mogao pokušati biti objektivan. Ovih dana, naravno, to je problem s kojim se novinari suočavaju ne samo u Rusiji. Ruska je vlada uvijek bila opsjednuta idejom da su u "informacijskom ratu" sa zapadnim medijima, a iskreno, mislim da su i neki zapadni novinari također u tom ratu: ponekad čitam članke ili gledam TV priloge o Rusiji koji su pomalo ridikulozni. Mislim da je jedini odgovor na to da se i sami ne uhvatite u mrežu informacijskog rata da jednostavno date sve od sebe u izvještavanju istine; ili da barem pridete istini najbliže što možete.

Kamo Putin vodi Rusiju? Vraća li njegova vanjska politika ravnotežu hladnog rata ili donosi nešto gore?

Ne mislim da je Rusija krenula prema nečemu gore od hladnog rata. Putin je prilično proračunan i forsira stvari samo kad misli da se može izvući. U Rusiji iznutra veliki je spektar mogućnosti, ovisno o mnogim stvarima: razvoju gospodarstva, događajima na Zapadu, Putinovu zdravlju itd.. Tijekom sljedeća dva desetljeća mogli bismo gledati miran prijelaz prema

Ruska je vlada uvijek bila opsjednuta idejom da su u 'informacijskom ratu' sa zapadnim medijima, a iskreno, mislim da su i neki zapadni novinari također u tom ratu

liberalnijoj skupini političara koja će polako započeti transformaciju Rusije u nešto nalik na normalnu europsku zemlju ili bismo mogli vidjeti nasilnu revoluciju s krvlju na ulicama. I vrlo mnogo opcija između.

U svijetu kojim dominira SAD, je li Rusija imala drugi put osim Putinova?

Bilo bi zanimljivo vidjeti što bi se dogodilo da je Boris Jeljcin za svog nasljednika izabrao Borisa Nemcova, a ne Vladimira Putina. Ali to nikad nećemo znati. Putina ne bih oslobodio odgovornosti za mnoge strašne stvari koje su se dogodile pod njegovom vlašću, ali u isto vrijeme mislim da je on prilično logičan lik u ruskoj povijesti. Naravno, stvari su mogle biti i puno gore...

Jeli ratni narativ praktički jedina stvar za koju se Rusi mogu držati danas, 74 godine nakon pobjede u Drugome svjetskom ratu?

Moj posljednji zadatak za The Guardian u Rusiji bilo je pokrivanje Svjetskog nogometnog prvenstva u lipnju i srpnju 2018. godine kada se Moskva pretvorila u 24-satni grad partijanja, ulica prepunih bučnih navijača iz cijele Europe i Južne Amerike. Ljudi su pili cijele noći, svi su bili prijateljski raspoloženi – čak i policija – a nogometni fanovi iz cijelog svijeta sjajno su se provodili. (I kakav je to bio nevjerojatan mjesec za Hrvatsku!) Jedne noći uoči svitanja našao sam se na trgu Lubjanka, u sjeni zloglasnog sjedišta FSB-a, gdje je oko stotinu ljudi plesalo u tehno ritmu koji je praskao iz zvučnika postavljenih na parkiranom SUV-u. Posvuda se širio oslobađajući osjećaj, osjećaj prelaženja granica. Službena ljubaznost ipak nije mogla prikriti da je riječ o Potemkinovu selu. Rusija nije preko noći postala drugačije mjesto. Ali tog je mjeseca bilo nešto drugačije. Postojala je toplina, radost i, što je najvažnije, ponos koji nije izvicao iz žaljenja za poviješću, nego iz sadašnjosti. Osjećao se okus neke druge Rusije, koja će se jednog dana možda i materijalizirati.

Nikad robom

Goran Gerovac

Sećanje devojčice na detinjstvo kada su volšebne komšije nosili veknu hleba pod miškom

Jeli vas iznervirao naslov koji ste upravo pročitali? Zato što je napisan na srpskom? Ne bojte se, jezični unitarizam nije namjera ovog teksta. Hrvatski je prelijep jezik da mu treba ispomoć. Uostalom, unutar našeg materinjeg imamo ionako dovoljno turcizama, germanizama, talijanizama, hungarizama, anglizama i latinizama da više i ne znademo koje su sve komponente pomagale pri formiranju našeg jezičnog standarda. Kao što ne znademo koliko točno licemjera danas navodno govori ovim jezikom, zaogrnuti u nacionalnu kabanicu instrumentaliziraju tako živi organizam za potpuno nekrofilmske interese. U redu, srbizmi će nam smetati, osim kad predsjedničin dragi susjed nosi veknu kruha ispod ruke (uz malu napomenu da je i vekna u srpski stigla iz njemačkog), ali što je s hejterima, čilanjima, gejmerima, influencerima? Što je sa spojlanjem, rendomom, blogerima? Što je sa strimanjima, šeranjima, lajkanjima, hajperima? Što sa pejdžvjerima, pejdžsetovima, kaverima, editorijalima, stricstajlovima, mejkoverima, brendovima, fešnguruima, vojsevima? Prema Eshilu, najgore zlo je izmišljena riječ. Ne znam zašto se nitko od brižnih čuvara hrvatskog kulturnog stava ne javlja u situ-

Što sa pejdžvjerima, kaverima, pejdžsetovima, editorijalima, stricstajlovima, mejkoverima, brendovima, fešnguruima?

acijama kada se unose ovi zloćudni virusi novokovanica koje ne samo da su besmislene, nego su neizrecivo ogavno pomodne. E, ali da odlučim, kobajagi, da napišem kako će na hiljade sekapersi i secikesa arlaukati ako krenem da taze upotrebim ekavicu, kako će da mi vade džigericu i sitna crevca, a sve u nameri da zazivajući askurdele odbrane čukundedsko nasleđe kako u otadžbini tako i u rasejanju, zbog tih reči mogla bi da se podigne prava vejavica koja će da me oduva. Zbog dvostrukih kriterijuma, vidim smeraju nešto. I u tim dvostrukim kriterijima, u toj primitivnoj laži da smo zabrinuti za hrvatski jezik koji u cijelom svijetu izgleda ugrožava i gadi isključivo srpski, puštamo neologizme u svoj svakodnevni govor na onaj isti pokondireni način na koji smo se obračunavali sa srpskim jezikom. Djeca ne mogu učiti hrvatski jezik od svojih roditelja jer ga ni oni ne znaju kad bar polovica stanovništva nije u stanju izgovoriti sve samoglasnike. Ne mogu ga naučiti ni u školi, ne zato što ga profesori hrvatskog ne bi željeli približiti novim generacijama, nego zato što materinski jezik dobiva status trećerazrednog predmeta, gotovo arhaizma. Ne mogu ga učiti ni u knjigama kad više nitko ne čita, jer kada se spomenu knjige i lektira

uz njih se uglavnom veže pojam rasterećenja i nepotrebnosti. Ne mogu ga učiti ni na internetu jer upravo tu i jest epicentar pomodarske agresivnosti plasiranja gotovo onomatopejsko-klikabilnih fraza kojima hvatamo korak s materijaliziranim primitivizmom i prostaklukom. No, primitivizam je doveo do nagrizanja hrvatskog, do selektivnog jezičnog kanibalizma u kojem ono što se ne dopušta jednom, dozvoljeno je svima ostalima. Primitivizam i jest primitivan kad sve shvaća jednoznačno, osobno i ovjenčano silom. On ima BMW, kroz prozor auta tresu pepel cigarete i baca čikove, vozi kako mu se prohtije pijan, ne daje žmigavce, stvarnost tumači simplifikiranošću svojih neznanja, rođački je umrežen kroz sustav stvoren za njega, gazi djecu... Ona je ministrica, ne kontrolira dokumente, pomanjkanje osobnog značaja i snage karaktera nadomješta robnim markama, državu podređuje rodbini i prijateljima, može se pogledati u ogledalo, a da ono ne prepukne od bijesa, gazi djecu... On je ministar, nosi samo špic-cipele, toliko radikalne da ih po njima mogu identificirati tajne službe, ignorira afere koje producira, ne zna ni definiciju imovine niti kako joj se određuju gabariti, ali se svejedno bavi poljoprivrednim zemljištem i europskim novcima.... Moglo bi se tako unedogled, ali čemu? Društvo stenje pod naletima nasilnika, a kada primitivizam postavlja standarde lijepog ponašanja onda nema mjesta čuđenju što se obrušava upravo na ono najfragilnije, a to su razum, jezik i argumenti. Svijet s kojim imamo posla je najžešće udario na ta tri nosiva stupa dostojanstvenog postojanja, ostavljajući iza sebe potpuni kaos vrijednosti. Prosječan i odgovoran čovjek više ne zna što je stvarnost, a što nacionalna matrica prihvatljivosti, čemu presudno pridonosi i stav da i ne moraš znati hrvatski samo je bitno da hrvatski apsolutno nije srpski. Sve ostale varijante su dozvoljene, sva ostala preuzimanja i sinegrijske implementacije (ha!) su preporučljive, svi ti nadobudni, fašistoidni, korporativni babuni koji utjelovljuju boljševičke komesare i lažne mesije pa vam nameću ne samo što ćete, nego i kako ćete govoriti, sve vas to dovodi do pomanjkanja samosvijesti o tome tko ste, što ste, što morate biti da bi vas uopće bilo. Vaše postojanje danas je puka pretpostavka dematerijalizirana u sumnji jesu li vaši životi uopće vaši i živite li ih prema svom planu i želji ili prema inerciji nevidljivih sila. Odgovori na sumnje, dileme, na razdiranja skriveni su u jeziku. Što je on oskudniji, hermetičniji, nerazgovjetniji, eshatološkiji to će i vaša razmišljanja o položaju u kojem ste se našli biti jalovija. Bit će istovremeno i manje subverzivna, ali kao što je to davno bilo rečeno – „svaka prijetnja slobodi čovjekovoj uvijek i najprije i počinje u jeziku“. Jer, katolička nacijo, u početku navodno bijaše riječ... ●